

Taknemmelighedens skål

Om 14 dages tid hyldes den tyrkiske forfatter Orhan Pamuk som årets modtager af Nobelprisen i litteratur. Hvad han vil sige i sin takketale, ved formentlig kun han selv. For små hundrede år siden modtog den første kvinde Nobelprisen i litteratur. Og trods hundrede år på bagen siges hendes tale stadig at være en af de bedste i Nobelprisens historie.

Af **Drude Beck** Redaktør på RetorikMagasinet.

Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf var den første kvinde der modtog Nobelprisen i litteratur. Den 10. december 1909 takkede hun Det Svenske Akademi for prisen og æren. Her var ingen af de lange opremsninger af navne vi kender fra nutidens takketaler. I stedet fortalte Selma Lagerlöf en lille historie om et møde hun havde på vej til festlighederne.

Drømmesyn i toget

På vej med toget til Stockholm for at modtage prisen tænker Selma Lagerlöf på alle dem der glæder sig på hendes vegne over prisen. Hendes søskende, mor og venner. Hun kommer til at tænke på sin afdøde far og på hvor gerne hun ville dele nyheden med ham. Hun døser hen, og i et drømmesyn møder hun faren og taler med ham. Hun skal lige til at fortælle ham om prisen, men beslutter sig for at gøre en omvej. I stedet for lader hun som om hun opsøger ham for at få et godt råd. Hun fortæller ham nu at hun står i gæld, og langsomt opruller hun denne gæld for ham: Hun står i gæld til ham. Til andre forfattere. Til dem der har fortalt hende historier. Til dem der i tidligere tider har taget vare på det svenske sprog så det også var der til hende.

Talen er en god historie. Selma Lagerlöf hylder alle dem der har banet vejen for hende: de gamle koner i skumringen i skoven og Bellmann. Hun hylder de figurer der har inspireret hende: kavalernerne fra *Gösta Berlings Saga* og bønderne der drog til Jerusalem. Ydmygt anerkender hun at nogen har hjulpet hende på vejen til succes.

Umiddelbart gør Selma Lagerlöf det vi forventer. Hun anerkender at der er mange at takke for hjælp og inspiration til forfatterskabet. På den måde er takketalens elementer almengyldige. Det er nemt at forestille sig at anerkendelsen af forældres, andre kunstneres og omverdenens indflydelse er et element som mange andre ville bruge – og har brugt. Men sideløbende med det almengyldige gjorde Selma Lagerlöf noget der var usædvanligt for hende. Hun fortalte en historie om sig selv og sin familie.

Historien om Selma selv

”Hvis du vil have rede på mig, så har du mine bøger”. Sådan citeres Selma Lagerlöf for at have sagt i Henrik Wivels *Snedronningen*. Forfatteren var ikke ødsel med historier og detaljer fra sit eget liv. Men over talen hviler forfatterens eget liv som en skygge. Her løftede hun sløret for noget der var et ømt punkt i familien Lagerlöf.

Hun blev født på gården Mårbacka der havde været i slægtens eje siden renæssancen. Kort før sin død måtte hendes forgældede og alko-

Foto: Polfoto

Selma Lagerlöf

Selma Lagerlöf blev født i 1858 på Mårbacka i Värmland. Hun uddannede sig til lærerinde og underviste i Landskrona samtidig med hun skrev. I 1891 debuterede hun med romanen *Gösta Berlings Saga*. Senere kom blandt andet *Jerusalem* og *Niels Holgersens forunderlige rejse gennem Sverige*. En betragtelig del af Selma Lagerlöfs romaner er inden for de seneste år blevet genudgivet i Anne Marie Bjergs nyoversættelser.

holiserede far sælge gården til en af sine sønner, og efter tre år med sønnen ved roret var gården så forgældet at den måtte sælges ud af familien. Gæld var derfor ikke kun et begreb Selma Lagerlöf forbandt med taknemmelighed, som hun gør det i Nobel talen, men et begreb hvis negative sider hun havde ganske godt kendskab til.

Det faren havde sat over styr da hun var ung, lykkedes det hende at vinde tilbage gennem det succesfulde forfatterskab.

Selma Lagerlöfs succes havde givet sig økonomisk udslag. Succeser som *Jerusalem* og *Niels Holgersens forunderlige rejse gennem Sverige* gjorde det muligt for forfatteren at købe Mårbacka og gårdens have tilbage, og med pengene fra Nobelprisen kunne hun fuldføre ”værket” og tilbagekøbe Mårbackas jord. I talen ligger en skjult triumf. Det faren havde sat over styr da hun var ung, lykkedes det hende at vinde tilbage gennem det succesfulde forfatterskab.

Den positive gæld

Gældsbegrebet knytter far og datter sammen for Selma Lagerlöf mener at det var faren der var årsag til at hun stiftede gæld. Det begreb hvis negative sider faren kun kendte alt for godt, vender Selma Lager-

Nobelprisen i litteratur

Årets modtager af Nobelprisen i litteratur er den tyrkiske forfatter Orhan Parmuk. Tidligere modtagere af prisen er: Ernest Hemingway (1954), John Steinbeck (1962), Samuel Beckett (1969) og Nadine Gordimer (1991). Tre danskere har modtaget Nobelprisen i litteratur. Henrik Pontoppidan og Karl Gjellerup delte prisen i 1917 mens Johannes V. Jensen blev hædret i 1944. Digteren Inger Christensen nævnes hyppigt som nulevende kandidat til prisen.

löf til noget positivt. Hun har ingen kreditorer der skal holdes fra døren, men derimod en masse mennesker hun ønsker at vise taknemmelighed. Stod Selma Lagerlöf ikke i gæld til disse mennesker, stod hun måske ikke som modtager af Nobelprisen? Ved at berette om sin egen (positive) gæld tilgiver hun indirekte faren hans.

Selma Lagerlöf gør det forventelige. Hun anerkender at hun ikke er kommet til succes uden hjælp. Hun takker en række mennesker. Og hun gør det elegant. ▶

Maria Bonnevie i filmatiseringen af Selma Lagerlöfs roman *Jerusalem*.

Selma Lagerlöfs takketale ved Nobelfesten d. 10. december 1909

Talen er oversat fra svensk af Drude Beck.

Kongelige højheder! Mine herrer og damer!

Det skete for et par dage siden da jeg sad i toget på vej til Stockholm. Det var hen under aften. Udenfor var det mørkt, og kupeen var dunkel. Mine medpassagerer slumrede i hver deres hjørne, og jeg sad stille og lyttede til togets buldren som det stred sig fremad på skinnerne.

Mens jeg sad dér, kom jeg til at tænke på alle de gange jeg er rejst til Stockholm. Som oftest har anledningen været noget svært. Jeg tog dertil for at tage min eksamen, og jeg tog dertil med et manuskript for at finde et forlag. Og nu var jeg på vej dertil for at modtage Nobelprisen. Det var ikke noget under at jeg syntes at også det var svært.

Hele efteråret havde jeg levet helt alene i mit gamle hjem i Värmland, og nu var jeg nødt til at træde frem foran mange mennesker. Det var som om jeg var blevet ængstelig for bevægelse og uro i min ensomhed, og jeg blev nervøs ved tanken om at skulle vise mig i verden.

Men i grunden er det jo en så forunderlig stor glæde at modtage denne pris, og jeg forsøgte at fordrive min angst ved at tænke på alle dem, der ville glæde sig over min lykke. Der var mange gode gamle venner, mine søskende, og først og fremmest min gamle mor, som sidder derhjemme og glæder sig over få lov til at opleve denne store begivenhed.

I samme åndedrag kom jeg til at tænke på min far, og jeg blev ked af at han ikke lever så jeg kunne fortælle ham at jeg har fået Nobelprisen. Jeg vidste at ingen ville blive så glad som han. Jeg har aldrig mødt nogen som har følt sådan en kærlighed til og ærefrygt for digtning og digtere, og hvis han havde fået at vide at Det Svenske Akademi havde tildelt mig en stor pris for min digtning... Jeg var oprigtig ked af at jeg ikke kunne fortælle ham det.

Alle de der har kørt i tog i mørket om natten, ved at det hænder at vognene glider fremad mærkeligt stille uden at ryste. Larm og raslen ophører, og det stadige drøn fra hjulene forvandler sig til stille og ensformig musik. Det er som om jernbanevognene ikke længere kører på sveller og skinner, men glider af sted i rummet. Netop da jeg tænkte på at jeg ville komme til at møde far, skete noget i den retning. Toget kørte fremad så lydløst og let at jeg tænkte at det umuligt stadig kunne være på jorden. Og så begyndte mine tanker at lege: ”Tænk om jeg nu kom til min far i Himmerige! Jeg synes at have hørt at det er sket for andre; hvorfor skulle det ikke kunne ske for mig?”

Togvognen fortsatte med at glide lydløst fremad. Men uanset hvor den kørte hen, så skulle den køre langt inden den nåede målet, og mine tanker nåede frem før den.

”Når jeg nu når far”, tænkte jeg, ”sidder han nok i en gyngestol på verandaen med udsigt over en gårdsplads der er fuld af blomster og fugle, og selvfølgelig er han i gang med at læse *Fritjofs saga*. Og når han ser mig, lægger han bogen fra sig og skubber brillerne op i panden, og så rejser han sig og går mig i møde. Og han siger ”god-dag” og ”velkommen” og ”nej, er du ude at gå!” og ”hvordan har du det, min pige?” – fuldstændig som i gamle dage.

Først da han har sat sig til rette i gyngestolen igen, begynder han at undre sig over hvorfor jeg har opsøgt ham. ”Der er vel ikke noget galt derhjemme?”, spørger han pludselig. ”Nej far, det står godt til”. Og jeg skal lige til at fortælle om nyheden, men så får jeg lyst til at vente lidt med den, og derfor tager jeg en omvej. ”Jeg er bare kommet for at bede dig om et godt råd”, siger jeg og forsøger at se bekymret ud. ”Jeg har rodet mig ud i stor gæld.” ”Jeg er bange for, at du ikke kan få hjælp til det her”, siger far. ”Man kan sige om det her sted som man sagde om de gamle herregårde i Värmland. Her findes alt andet end penge.” ”Det er ikke pengegæld”, siger jeg. ”Den var værre”, svarer far. ”Fortæl mig det nu fra begyndelsen, min pige”.

”Det er helt på sin plads at du hjælper mig,” siger jeg, ”for det er nok din fejl fra begyndelsen. Kan du huske hvordan du sad ved klaveret og sang Bellmann for os børn, og kan du huske hvordan du læste Tegnér og Runeberg og Andersen et par gange hver vinter? På den måde kom jeg ud i min første gæld. Far, hvordan skal jeg kunne betale dem tilbage for at have lært mig at elske sagaerne og helledåden og fædrenes jord og menneskelivet i al dets storhed og i al dets skrøbelighed?”

Da jeg siger dette, sætter far sig til rette i gyngestolen og får et smukt udtryk i øjnene. ”Jeg er glad for at jeg har været med til at stifte den gæld”, siger han. ”Ja, det kan du have ret i, far”, siger jeg, ”men du må huske på at det ikke alene er det. Du må tænke på at jeg har så mange fordringshavere. Tænk på alle de fattige og hjemløse kvaler som plejede at tage rundt i Värmland i din ungdom og spille kort og synge viser. Jeg står i gæld til dem for trossede eventyr og løjer og gale streger i en uendelighed. Og tænk på alle de gamle der har siddet i små grå stuer i skovbrynet og fortalt om åmænd og trolde og bjergtagne jomfruer!

(...)

Og far, tænk på alle de blege og huløjede munke og nonner som har siddet i mørke klostre og set syner og hørt stemmer! Dem står jeg i gæld til for at have lånt mig den store samling af legender de har samlet sammen. Og tænk på bønderne fra Dalarna som drog til Jerusalem! Står jeg ikke i gæld til dem for at have givet mig en stor dåd at skrive om? Og ikke nok med at jeg står i gæld til mennesker, far, jeg står også i gæld til hele naturen. Markens dyr og himlens fugle og blomster og træer – de har alle sammen hver især haft deres hemmeligheder at fortælle mig.”

Far nikker bare og smiler mens jeg siger dette og ser slet ikke bekymret ud. ”Du må forstå at det er en stor gældsbyrde, far”, siger jeg og bliver mere alvorlig. ”På jorden ved ingen hvordan det skal betales tilbage. Jeg troede at I vidste det her i himlen,” – ”Ja, det ved vi sikkert også”, siger far og tager let på tingene som han plejer. ”Der skal nok komme en løsning på dine problemer. Vær ikke bekymret, mit barn!”

”Ja, men far, det er ikke nok med det”, siger jeg. ”Jeg står også i gæld til dem der har varetaget sproget, som har smedet og formet det gode værktøj og lært mig at bruge det. Og står jeg ikke i gæld til dem der har digtet og skrevet før min tid, og som har gjort det til en skøn kunst at berette om menneskeskæbner, som har givet gode råd og vist vejen?”

(...)

”Ja, ja”, siger far. ”Du har ret i at det er en stor gæld, men det skal der nok være råd for.” ”Jeg tror ikke rigtig at du forstår hvor svært jeg har det, far”, siger jeg. ”Du har nok ikke overvejet at jeg også står i gæld til mine læsere. Hvor har jeg meget at takke dem for: alt lige fra den gamle konge og hans yngste søn der sendte mig ud på min dannelsesrejse mod syd, til de små skolebørn som sammenstykker en tak for Niels Holgersen? Hvad var der blevet af mig hvis der ikke var nogen der ville læse mine bøger? Du må heller ikke glemme dem der har skrevet om mig.”

(...)

Far har sænket hovedet og ser ikke så forhåbningsfuld ud som han gjorde i starten. ”Jeg tror ikke det bliver let at finde en løsning, min pige”, siger han. ”Men nu er det vel slut med det?”

”Nej, hidtil har det været af en sådan art at jeg har kunnet bære det”, siger jeg. ”Men nu kommer det allerværste. Grunden til at jeg opsøgte dig for at bede om råd.” ”Jeg kan ikke forstå at du kan være i større gæld”, siger far. ”Åh jo”, siger jeg og så fortæller jeg ham om ”det”. ”Jamen, jeg kan ikke tro at Det Svenske Akademi...”, siger far. Men i det samme ser han på mig og forstår at ”det” er sandt. Og det sitrer i hver eneste af rynkerne i hans gamle ansigt, og han får tårer i øjnene. ”Hvad skal jeg sige til dem der har bestemt det, og til dem der har nomineret mig til prisen?”, siger jeg. ”Tænk på far, at det ikke bare er penge og ære de giver. De har troet så meget på mig at de har udmærket mig foran hele verden. Hvordan skal jeg kunne udligne den taknemmeligheds-gæld?”

Far sidder og grubler lidt, men så tørrer han glædestårerne væk fra øjnene, samler sig og slår næven i armlænet. ”Jeg vil ikke sidde her og fundere over ting som ingen, hverken i himmel eller på jord, kan svare på”, siger han. ”Hvis du virkelig har fået Nobelprisen, så vil jeg ikke være andet end glad.”

Kongelige højheder! Mine herrer og damer! Da jeg ikke fik bedre svar på mine spørgsmål, er der kun tilbage at bede jer om at skåle med mig i denne taknemmelighedens skål som jeg har æren af at udbringe for Det Svenske Akademi.